

ISSN 0352-5007 | UDC 821.16+811.16(05)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА СЛАВИСТИКУ

83

НОВИ САД • 2013

Стана С. Ристић

Институт за српски језик САНУ, Београд*

stana.ristic@isj.sanu.ac.rs

СТЕРЕОТИП ДОМОВИНЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ КОНЦЕПТОСФЕРИ ПОЈМОВА ДОМА И МАЈКЕ (ЕЛЕМЕНТИ ЈЕЗИЧКЕ СЛИКЕ СВЕТА У ТЕЗАУРУСНОМ РЕЧНИКУ САВРЕМЕНОГ СРПСКОГ ЈЕЗИКА)

У раду је представљен стереотип домовина у заједничкој концептосфери појмова дом и мајка на системском материјалу савременог српског језика из тезаурусног Речника САНУ. Применом теоријско-методолошких поступака Лублинске етнолингвистичке школе утврђено је да се стереотип домовине у српском језику заснива на лексичкосемантичком, творбеном и синтагматско-парадигматском потенцијалу две лексема *домовина* и *отаџбина* и да заједно са појмовима дом и мајка спада у културне, егзистенцијалне и универзалне концепте, засноване на позитивним елементима „свог, блиског“ из опозиције „свој – туђи“. Бројним примерима из семантичког поља лексема *домовина*, *отаџбина*, *дом*, *кућа* и *мајка* представљене су специфичности ових концепата у српској лингвокултури, као и сличности са другим словенским лингвокултурама, пре свега са пољском, а затим са руском и бугарском.

Кључне речи: стереотип домовина, концептосфера стереотипа, профилисање стереотипа, параметри профилисања, српски језик.

1. Увод (предмет, грађа, методологија)

1.1. На одабраном материјалу из тезаурусног *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (РСАНУ) биће представљени елементи који указују на језичку слику света носилаца српског језика у виду језичких односно културних стереотипа. РСАНУ обухвата два века у развоју лексике српског језика и у централном делу свог корпуса репрезентује стабилно стање лексичког система савременог српског језика на просторној, временској, функционалностијској и нормативној равни. По веома исцрпном опису граматичких, лексичкосемантичких и комуникативно-прагматичких карактеристика лексема и потврда њихо-

* Рад је урађен у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ве употребе у различитим функционалним стиловима материјал овог речника може се сматрати системским, па самим тим и репрезентативним за етнолингвистичка истраживања (Бартмињски 2011). Као носиоци информација о језичкој слици света стереотип домовине и заједничка концептосфера биће представљени на лексичкосемантичком и творбеном материјалу лексема *домовина / отаџбина, дом / кућа и мајка*, и то са теоријско-методолошког становишта Лублинске етнолингвистичке школе и са истицањем сличности тих елемената у језичкој слици света неких словенских лингвокултура.

1.2. Материјал РСАНУ, осим речничких чланака лексема *домовина* и *отаџбина, дом* и *кућа* и лексема *мајка*, обухвата и лексичке јединице њихових творбених гнезда са афиксалном и семантичком деривацијом, као и њихове синониме, антониме, хиперониме и хипониме. Системност овог материјала потврђују и представљени фразеологизми, карактеристични синтагматско-синтаксички спојеви и типичне колокације. С обзиром на то да речнички материјал својом лексикографском обрадом и примерима употребе бројних лексема из семантичког поља сваке од наведених доминантних, прототипичних лексема, потврђује обухватне, вишедимензионалне појмовне представе домовине / ОТАЏБИНЕ, ДОМА / КУЋЕ и МАЈКЕ у српском језику, на њему су утврђени најважнији, општи параметри¹ за профилисање наведених појмова у свим аспектима њихове стереотипизације.

1.3. У досадашњем истраживању представљени су стереотипи ДОМА (Ристић, Лазич Коњик 2012; Ристић 2012 и 2012а) и МАЈКЕ (Ристић 2012б), док ће у овом раду бити представљен стереотип домовине у заједничкој концептосфери сва три наведена појма.

1.4. У кругу разматраних културних, егзистенцијалних и универзалних концепата² концепт домовине спада и у идеолошке концепте, што га на појмовном плану и на плану стереотипа чини тешко одредивим и знатно динамичнијим од друга два концепта. У српском језику овај појам, који се због функционалностилске ограничености употребе третира као „узвишени“ појам, означавају две синонимне речи *домовина* и *отаџбина*, с тим што је ова друга више стилски маркирана.³ Употреба обе речи у српском језику, као и у пољском реч *ojczyzna*, карактеристична је углавном за књижевни, едукативни, црквени и политички дискурс (Радовић Тешић 2009: 119; Бартмињски 2011: 245). Разлике у стереотипизацији овог појма у одређеним националним културама јављају се у

¹ У питању је параметризација заснована на различитим аспектима: физичким, егзистенцијалним, друштвеним, емотивним, аксиолошким и др. (исп. Бартмињски 2011: 39–40, 222–224).

² О универзалности појма „домовина“ в. Бартмињски 2011: 245–246.

³ Сам појам је у романским и словенским језицима етимолошки везан за појмове „дом“ и „отац“ („pater“) (пољ. *ojczyzna*, рус. *отечество*, буг. *татковина*) (Бартмињски 2011: 245).

виду модификације универзалног концепта и представљају особине одређеног националног стереотипа домовине, које су подложне идеолошким променама (Бартмињски 2011: 246–247).

2. Заједничке особине концепата

Појмови домовине, дома и мајке, представљају релативне појмове јер се одређују у односу на некога, што се може формализовати у виду израза: А је дом / домовина / мајка Х-а (исп. нав. дело: 252).

2.1. Прототипична представа дома у српском језику, како је истакнуто у раду Ристић, Лазић Коњик 2012,⁴ одговара значењу које је у РСАНУ представљено као прво, примарно значење лексеме *дом* 1а „кућа као место где човек живи са својом породицом“, и заснована је на физичким и друштвеним аспектима, као и прототипична представа домовине. Сличност на концептуалном плану потврђена је и творбеном повезаношћу лексема које означавају ове појмове, мотивне лексеме *дом* и из ње деривирани лексеме *домовина*, као и мотивне лексеме *отац*, из породичне сфере, и из ње деривирани лексеме *отаџбина*. У профилисању заједничке концентосфере ових појмова у српској лингвокултури учествује и лексема *кућа* са својим семантичким и творбеним потенцијалом у метафоричним употребама, а оба вишедимензионална појма суделују у њеном профилисању, не само физичким и друштвеним него и емотивним и аксиолошким параметрима.

2.2. На основу семантичких реализација лексеме *мајка*, њених творбених еквивалената, као и илустративног контекста њихове употребе у РСАНУ, у раду Ристић 2012⁶ представљен је стереотип МАЈКА у српском језику. Утврђено је да је овај стереотип у српском језику као и у пољском профилисан биолошким, емотивним, друштвеним и аксиолошким параметрима (Бартмињски 2011: 195–217; Ристић 2012⁶).

Особине стереотипа МАЈКА у српском језику поређене су са особинама овог стереотипа у неким другим словенским језицима: руском, бугарском и пољском, и то углавном на основу лексикографског материјала у дескриптивним речницима ових језика.⁵ У етнолингвистичким ис-

⁴ У наведеном раду је вишедимензионалност концепта *дом*, осим на системском материјалу РСАНУ, представљен и на материјалу електронског корпуса српског језика, народних пословица и анкета. Овом приликом позиваћемо се само на елементе заједничке концептосфере потврђене речничким материјалом.

⁵ За пољски језик испоређени примери за сва три појма узети су из преведене монографије Ј. Бартмињског (2011), а за примере „мајке“ само из речника руског и бугарског језика (ССРЈА 6, РСБКЕ 2). Уз њих се наводи само податак о страни, при чему се, из техничких разлога, не наводе извори о којима су дати подаци на крају рада. За бројне потврде из РСАНУ за лексеме *дом*, *кућа* *домовина*, *отаџбина* и *мајка*, као и за њихове деривате и еквиваленте, не наводе се подаци о томовима и странама, само се по потреби наводи одредничка реч под којом се јавља потврда, док се уз контекстуалне примере наводи иницијал имена и презиме писца или извор из кога је речнички пример преузет.

траживањима утврђено је да појам „мајка”, као и појмови „дом“ и „домовина“, спада у групу основних егзистенцијалних појмова (Бартмињски 2011: 195).

Заједничку концептосферу ових појмова у српском језику, као у пољском, руском и бугарском језику, потврђују традиционалне формуле односно симболи: *рођена мајка*,⁶ (пољ. *rodzona matka*: 195), *родни дом*, *родна груди*, *родни крај*; *земља мајка* (пољ. *ziemia matka*: 195, рус. *природа-мать*: 715, буг. *мајката земля*, *мајката природа*: 47), *мајка Србија* (пољ. *Mater Polonia*, *matka Polka*: 195, рус. *родина-мать*, *мать-родина*: 715, буг. *мајката родина*: 47), па и симбол *Мајка Божија* (пољ. *Matka Boska*: 195) који мотивише неке аспекте заједничке концептосфере, иако се у српском језику чува углавном у екскламативним изразима са избледелим значењима.⁷

Осим наведених формула културни концепт мајка многим другим аспектима суделује у профилисању заједничке концептосфере, придружујући се културним концептима дом и домовина. Схватање домовине као мајке показује њено високо лично и друштвено вредновање, па уз централну улогу у дому, породици, појам „мајка“ може се сматрати и централном тачком заједничке концептосфере. На језичком плану то се потврђује употребом речи *дом* и *домовина*, којом се подражава употреба речи *мајка* и њених метафора (исп. Бартмињски 2011: 258). Други елементи заједничке концептосфере сва три појма биће показани у представљању стереотипа домовина.

3. Стереотип домовине

На речничком материјалу утврђено је да стереотип домовина у српском језику профилишу следећи параметри (аспекти): просторни (физички), друштвени, културни и институционални, који се заснивају на емотивним, аксиолошким и идеолошким параметрима.

3.1. домовина / отаџбина у РСАНУ

домовина

1. „земља, држава у којој се неко родио и у којој је одрастао, постојбина, отаџбина“;
2. „земља или крај одакле нешто води порекло, одакле потиче“;
3. „(у народним песмама) дом“;
4. „заст. домаћинство“;
5. „заст. породица и родбина“;

⁶ О оваквој емфатичној употреби придева *рођени* уз родбинске називе (*рођена мајка*, *рођена сестра*) в. Ivić 1995: 232–233.

⁷ За српски језик карактеристичне су још две формуле: *мајчина љубав* (рус. *материнская любовь*: 698, *материнские чувства*: 698–699) и *мајчино срце* (у руском језику и *правда-матка*: 705, а у бугарском *мамина скут*: 52).

отаџбина

1. „земља, држава у којој се неко родио, у којој је одрастао, домовина“;
2. „фиг. земља или крај одакле нешто води порекло, одакле нешто потиче, постојбина“;
3. „покр. имовина наслеђена од оца или од других предака, очевина“.

3.2. Издвојена значења лексема *домовина* и *отаџбина* показују да се овај појам примарно концептуализује у просторном смислу у виду концентричних кругова. Примарно значење обе лексеме у језичком стандарду указују на најшири круг означен хиперонимима *земља* и *држава* док секундарна значења, нормативно и функционалностилски ограничена, означавају кругове овог појма који се сужавају према центру по редоследу означеном хипонимима: *крај*, *домаћинство*, *очевина* и *дом / породица*. Просторни аспект је један од аспеката који суделују у стереотипизацији појма „домовина“ док су други, не мање важни аспекти представљени у системском лексикографском материјалу: у примерима употребе основних лексема, њихових творбених деривата и семантичких еквивалената (синонима, хиперонима, хипонима), као и у њиховим карактеристичним спојевима. Тако да се „домовина“ у уобичајеној представи носилаца српског језика, концептуализује као вишедимензионалан појам профилисан следећим параметрима: просторним (физичким), друштвеним, институционалним, емотивним, аксиолошким и идеолошким. Просторни и друштвени аспекти представљају базу стереотипа, док остали функционишу или унутар базе, варирајући њене профиле, или, пак, организујући посебне профиле, што ће се у даљем излагању показати. Друштвени аспекти, аналогно просторним, јављају се у виду концентричних кругова, који се према редоследу сужавања означавају лексемама *држава* („државна, национална заједница“), *сународници*, *земљаци*, *суседи (комшије)* и у централном делу лексемом *породица*.

3.3. Опозиције

Вишеаспектност односно вишедимензионалност стереотипа *домовина*, као и стереотипа *дом*, заснива се на бинарним опозицијама: „свој – туђи“ „унутрашњи простор – спољашњи простор“⁸, које се у профилисању оба стереотипа реализују у виду друштвених, емотивних (психосоцијалних) и просторних параметара: *дом / домовина* је оно што је блиско, пријатељско, што пружа сигурност, тако да ови појмови опонирају појму „свет“ који се перципира као нешто далеко, туђе, опасно. На мисаоно-сазнајном плану појам „дома“ на основу просторног параметра границе функционише као изворни, полазни домен у категоризацији других појмова, док се на основу истог параметра појам „домовине“ јавља као циљни домен (Ристић 2012). Тако се на основу параметра границе концептуално поље *дома* шири и умрежава са другим концептуалним

⁸ У питању је оријентациона категоризација која је у основи оријентационих појмовних метафора (Кликовас 2004: 22–24).

пољима у језичкој слици света, па и са концептуалним пољем домовине. У смислу актуелне глобализације занимљиво је умрежавање којим се неутрализује параметар границе, што у српском језику потврђује метафора СВЕТ ЈЕ ДОМ (Ристић, Лазич Коњик 2012 и Ристић 2012), односно потенцијална метафора СВЕТ ЈЕ ДОМОВИНА, којим се укида опозиција „унутрашњи простор – спољашњи простор“ и антонимијски однос лексема *дом / домовина – свет*:

3.4. Парадигматски и синтагматски односи

У савременом српском језику параметризацију за профилисање стереотипа домовина осим употребе лексема *домовина* и *отаџбина*, употребљују употребе лексема из истог семантичког поља, уређене различитим односима: хиперо-хипонимским, еквонимским, синонимијским, антонимијским; затим и као парадигме регуларних деривационих низова творбеног и семантичког карактера, или, пак, као структурне јединице у предикатско-синтагматским спојевима.

3.4.1. Синоними. У српском језику постоји невелики број назива који именују појам „домовине“ у његовим различитим видовима: *земља, место, држава, завичај, родни крај, родна груда, дом, кућа, огњиште (породично, рођено)*, откривајући особине по којима се именовани појмови удаљавају од уобичајене (прототипичне) представе означене лексемама *домовина / отаџбина*. У одређеним контекстима они се јављају као синоними лексема *домовина*, профилишући физичке (просторне), идеолошке, друштвене, емотивне и аксиолошке аспекте домовине. Тако лексема *дом, кућа, огњиште (породично, рођено), завичај, родни крај, родна груда* у својим метафоричним или метонимијским значењима, носе позитивну конотацију, истичући особине тоpline, блискости и сигурности; лексема: *земља, држава, место* истичу просторне, друштвене, идеолошке и институционалне параметре. Све оне показују да се појам „домовине“ као и појам „дома“, концептуализује као простор издвојен од спољашњег света са заштитном функцијом и као уточиште које пружа осећај тоpline, блискости и сигурности и који се емотивно доживљава.

3.4.2. Хипероними / хипоними. У парадигматском систему наведени називи, који профилишу стереотип домовине у његовом непрототипичном виду, заједно са прототипичним лексемама *домовина* и *отаџбина* представљају хипониме, па се на основу истакнутих разлика успоставља хијерархијска уређеност читавог хипонимског низа. Улогу вишег категоријалног појма, хиперонима за појам „домовина“ имају лексема *место, земља и држава*.

3.4.3. Деривати. Посматрано с творбеног аспекта обе лексема, *домовина* и *отаџбина*, у полисемној структури реализују семантичку деривацију ланчаног типа, која је знатно скромнија од полисемне структуре лексема *дом* и *кућа* са ланчаном и радијалном полисемијом. Тако се значења обеју лексема крећу у оквирима истог семантичког поља и то како у стандардним тако и у застарелим и покрајинским реализацијама.

У афиксалној деривацији, за разлику од семантичке, неки деривати излазе изван њиховог основног појмовног смисла, али незнатно, и они су углавном територијалне или временске ограничености употребе: *домовница* „документ“, *домовинаш* „присталица Странке права у Хрватској“ и *домовинашки*; и деривати: *домовински*, *домољубље*, *отаџбени*, *отаџбеник*, *отаџбеница* „патриоткиња“, *отаџбински*, *отаџбенички*, *отаџбеништво*.

Евидентан је знатно нижи степен деривационе продуктивности лексема *домовина* и *отаџбина* у односу на лексеме *дом* и *кућа* које и у овом домену, као и у семантичкој деривацији, попуњавају творбену парадигму лексеме *домовина*. Тако се придев *домаћи* у многим реализацијама може интерпретирати и у семантичком пољу „домовине“: „кућне / домовинске израде“: *домаћа комовица*, *домаћи дукан*, *домаће вино*, *домаће сириште*; „домовински“: *слика домаћег уметника*; „породични / домовински“: *домаћи људи*, *домаћи народ*; „неусиљен, слободан, препознатљиво наш, домовински“: *домаће понашање*, *домаћи човек*; „блискост“: *одомаћити се*; *удомаћити се*; *дома* прил. „у свом крају, у домовини, отаџбини“; *домаја* заст. „домовина“; *домобран*, *домољуб*, *домољубље*, *домородство* и др.

4. Профилисање стереотипа *домовина*

На основу речничког материјала утврђено је да се стереотип *домовине* у српском језику јавља у виду четири основна профила: просторном (физичком), друштвеном, културном и институционалном, док остали релевантни параметри: аксиолошки, емотиви и идеолошки функционишу унутар њих варирајући ове профиле.

4.1. Просторни (физички) параметри

Просторну димензију овог профила представља појам „земља“ као државна територија, чији суверенитет се чува границама, па се унутрашњост ограничене територије исказује примерима: *бити у домовини*, *вратити се у домовину*, *отићи из домовине*, *посетити домовину*, *напустити домовину*. Просторно поимање *домовине* реализује се у егзистенцијалном и психичком смислу, на што упућују сва значења речи *домовина* и *отаџбина*. У егзистенцијалном смислу се она одређује као место рођења, живљења, одрастања или повратака, а у психичком смислу као место са којим је човек повезан осећањем љубави, носталгије и сигурности. У уобичајеној представи носилаца српског језика *домовина* је њихова земља, држава, државна територија, која је у новијој историји XX века била вишенационална, па се до најновијег времена није могла поимати и као национална држава.

Просторно уже схватање *домовине* као родног места, родног краја, завичаја, како показује речнички материјал, код савремених носилаца српског језика није уобичајено. Још уже поимање *домовине* као *дома*

(домаћинства, породице) и очевине у РСАНУ је маркирано временском и територијалном ограниченошћу употребе. Значење *домовина 2* и *отаџбина 2* „земља или крај одакле нешто води порекло, одакле потиче“ јавља се на периферији и не мотивише профилисање стереотипа пошто не припада личној ни егзистенцијалној сфери. Међутим, у личној сфери просторно профилисање овог типа реализује лексема *крај* у фразему *родни крај* и његови синоними: *родно место*, *родна груда*, *завичај*, просторно поимање које се у пољском језику именује и као „мала домовина“ („*mała ojczyzna*“, 249). У неком будућем времену, због актуелне глобализације, постоји могућност да се простор домовине шири на Европу или на читав свет, што је већ евидентно у неким лингвокултурама, нпр. у пољској, у којој се јављају спојеви Европа домовина („*Europa ojczyzna*“, 249) и верски обележен spoj „небеска домовина“ („*ojczyzna niebieska*“, 252). Истакнути просторни аспекти у стереотипу домовина организовани су у виду концентричних кругова који ће бити представљени у назначеном редоследу.

4.1.1. Домовина као земља, државна територија

Овај просторни профил реконструисан је из семантичког поља хиперонимних лексема *држава* и *земља*. У примарном значењу лексеме *држава 1a* „правно независна и одређеним границама омеђена територија са становишта једне или више народности под истом политичком влашћу“, истакнути су институционални, правни и политички аспекти овог појма, док је просторни аспект идентификован лексемом *територија* и истакнуте су *границе* као релевантне вредности омеђеног унутрашњег простора друштвено профилисаног лексемом *народност*, у значењу „народ, нација“ (РСАНУ 1966, под *држава*). Оваквом концепту државе у српској лингвокултури више одговара концепт домовине, „државне домовине“, земље која је у дужем историјском развоју у XX веку, поред Србије, обухватала и друге националне заједнице, и која је имала различите називе, од којих се у памћењу савременика највише памти назив Југославија. У полисемној структури лексеме *држава* реализована су и значења ужег простора, територије као и код лексеме *домовина*, и то значење „покрајина“ и „имање, посед, имовина“, али ван језичког стандарда.

Основни профил „националне домовине“, Србије, у српском језику се исказује лексемом *отаџбина* и њеним творбеним и значењским еквивалентима (в. Радовић Тешић 2009: 119, 127), чије су базичне вредности: српски народ / нација, српски језик / култура / историја / традиција. Овом концепту „националне отаџбине“ са просторног аспекта више одговара хипероним *земља 4a* „држава, национална територија“, што је потврђено спојевима, примерима и дериватима који овај појам профилишу родољубивим, емотивним и културним аспектима, истог типа као и појам отаџбине: *мила земља*, *наша земља*, *све те земље јесу отаџбина српскога народа*; *Језик је продукт наше земље као ми* (А. Г. Матош); дериватима: *земљак*, *земљакиња*, *земљаков*. У заједничкој концептосфери концепт „националне отаџбине“ подржавају елементи из концептуалног

поља МАЈКЕ, што потврђују изрази *мајка (мати) земља, матица земља, матична земља* у значењу „држава у односу на своје сународнике (мањине) у другим земљама“ (РСАНУ, под *земља*), као и деривати лексеме *мајка*: *матица* 2а „место потицања, порекла, завичај, постојбина“: *остати у матици, бити већи од матице земље*.

4.1.2. Домовина као родни крај, завичај

Овај просторни профил потврђују примери: *домовина* 2 и *отаџбина* 2: *домовина научног социјализма, домовини глади, отаџбина међународног права*; деривати *отаџбеник* „заст. сународник, земљак“: *приморски отаџбеници, бити препознат од отаџбеника, отаџбеничка хрватска ексклузивист*. Овакво поимање домовине потврђују и лексеме из истог семантичког поља, као што су *завичај* 1а „место са ближом околином где се неко родио и где је одрастао, родно место, родни крај“: *оставити завичај, одселити се у завичај; завичај* 1б „место, крај где се живи, пребива; земља, област коју настањује неки народ“: *почеше се селити у нове завичаје, бити у свом новом завичају, цео српски завичај, бранити свој завичај и слободу своју*; деривати: *завичајан*: *руже завичајне, завичајно осећање, завичајна равна, завичајни дом; завичајац* „домаћи човек, домородац, суграђанин, земљак“; *завичајка, завичајник, завичајница, завичајно* „као завичај, предано, верно“: *волети завичајно; завичајност* (РСАНУ, под *завичај* и деривати); затим лексема *крај* и изр. *родни (рођени, свој) крај* у значењу „завичај“: *поћи у родни свој крај, наши родни крај, напустити свој крај* (РСАНУ, под *крај*). Наведени примери указују на јаку емотивну везу са завичајем и саосећање, емпатију са завичајним проблемима, што илуструју поетски примери из РСАНУ: *На убогом пољу мога завичаја / не чује се пјесма весела и жетве* (А. Шантић); *И над мојим завичајем, над житним пољима, / Лутају тешки облаци* (Д. Тадијановић); *Ко те зна Србију, зна почетак бола / и крв завичајну* (О. Давичо).

4.1.3. Домовина као дом

У лексикографском материјалу лексеме *домовина* 3 (у народним песмама) реализује се у значењу „дом“: *домовина Божјих угодника, Нек свак иде својој домовини; домовина* 4 у значењу „домаћинство“: *имати веома велику и пространу домовину, свој дом и домовину прегледати*; и *домовина* 5 у значењу „породица, фамилија“: *некога прати његова домовина, доћи са својом домовином (фамилијом), невеста нема никога од домовине, нако домаћина, у Санџаку је жени домовина родбина њеног мужа*; затим *отаџбина* 3 у значењу „очевина“. Ово, просторно уже значење отаџбине у заједничкој концептосфери подржавају и деривати лексеме *мајка*: *матичњак* 4 „покр. кућа, домаћинство од кога воде порекло чланови породичне задруге“; *материнство* 2 и *мајчинство* „имање наслеђено од мајке, мајчевина“, као и деривати *мајчевина* и *мајковина* са истим значењем.

Иако речнички материјал лексеме *домовина* и *отаџбина*, на нивоу језичког стандарда, не показују концентричну уређеност просторних кругова у профилисању стереотипа *домовина*, уже просторно схватање

домовине као дома, маркирано као застарело, потврђује традиционалност оваквог поимања, које у језичком стандарду показује лексикографски материјал лексеме *дом* и њених семантичких и творбених еквивалената, који профилишу елементе заједничке концептосфере разматраних појмова. Тако неки афиксални деривати лексеме *дом* повезују ова два концептуална поља: *домобран* 1 и *домобранитељ* „онај који брани свој дом, своју домовину, територију“; *домобрижан* „пун бриге за дом, за домовину“; *домовати* „становати, пребивати, боравити“; *домовит* „заст. 1. који је добар домаћин, који својствен, добром, угледном домаћинству, домаћински; 2. који припада одређеном крају, завичају, домородан, завичајан“ (в. и употребу деривата *домаћи*, т. 3.4.3).

Поимање домовине као дома у заједничкој концептосфери потврђује метафорично значење лексеме *дом* 1г „фиг. родни крај, постојбина, отаџбина“ и *кућа* 5 „фиг. место пребивања (село, град и сл.); родни крај, родна земља, завичај, домовина“. У поетским примерима из РСАНУ истичу се емотивни и родољубиви аспекти дома као домовине: *Не љубит тебе мученички доме*, | ... Ој как' бих мого (Крањч. С. 3, 7). Сјај ми сунце домовини слаткој | ... Шта ја не ћу, да угледат можеш, | Да ми *дом мој слободу доживи!* (Бот. 2, 140), док су потврде за поимање куће као домовине, засведочене углавном примерима из публицистичког стила, емотивно неутралне и засноване на друштвеним аспектима, било у значењу „место пребивања (село, град и сл.)“ било у значењу „родни крај, родна земља, завичај, домовина“: Француска и Русија имале [су] пуне руке тешкога посла у *својој кући* (Ј. Јовановић). Наши привредни проблеми *код куће* нису ни мали... ни лаки (Летопис Матице српске 326). Кад га је сам генерал позвао... да запева *једну своју „од куће“*, он је први пут пустио срцу на вољу (В. Петровић).⁹

Од више физичких аспеката дома / куће, представљених у раду Ристић, Лазић Коњик (2012) у виду мотива, интерпретативну улогу у профилисању физичких аспеката домовине / отаџбине има мотив отуђивања, који у спојевима типа: *продати / изнајмити кућу* реализује само лексема *кућа*, а не и лексема *дом*, а који се у концепту домовине, па и дома јавља са превреднованим, друштвеним и емотивним параметрима у спојевима типа: *изгубити дом / домовину, отаџбину, иселити се из дома / домовине, отаџбине, бити протеран из дома / домовине, отаџбине* и сл.; затим и мотив „дома“ као унутрашњег простора, што показују уобичајени спојеви: *отићи, отпутовати из дома, куће / из домовине, отаџбине; вратити се дому, кући / домовини, отаџбини; напустити дом, кућу / домовину, отаџбину*.

Концепт дома се проширује на појам „домовине, отаџбине (родног краја)“ не само на основу просторних него и на основу физичких пара-

⁹ У истом концептуалном пољу реализована је метафора косово је српски дом, потврђена публицистичким примером из електронског корпуса, али је много више обрађена као мотив у поезији српских песника (в. Ристић 2012б).

метара. Тако заједничку концептосферу домовине и дома преко метафоризације у фразеологији мотивишу делови куће праг, зидови, прозор, кров и др. (*прекорачити праг нечије куће, примати некога под свој кров, вратити се у окриље породице* и др.), на основу којих се моделирају колективни, културно утврђени сценарији понашања који се преносе на шире просторне заједнице: родно место, завичај, па и на домовину. Профил домовине као дома представља прототипичну варијанту домовине због своје интерпретативне функције у односу на остале просторне варијанте стереотипа, јер се наведени елементи дома јављају као интерпрентати „великих домовина“ које се описују помоћу тих елемената, слично као у пољском језику (исп. БАРТМИЊСКИ 2011: 260), што показују реализације: *под српским / завичајним кровом, под небеским кровом, мајка Србија, отац нације / домовине / отаџбине, браћа сународници / земљаци* и сл.

5. Друштвени (егзистенцијални, емотивни) параметри

Друштвени аспекти организовани су такође у виду концентричних кругова који одговарају просторним круговима: дому – породица, родном месту – суседи, покрајини и завичају – земљаци; земљи – нација, свету – човечанство, а идентични су и по вредности: за дом и породицу: љубав, топлина, разумевање, спокојство и осећај сигурности; за земљу и нацију: патриотизам, солидарност, приврженост, јединство културе и историје (исп. БАРТМИЊСКИ 2011: 255, 257), што показују примери типа: *ништа није прескупо за отаџбину, патриотска оданост према отаџбини, отац / оци отаџбине, гроб отаџбеника, најплеменитији отаџбеник, отаџбеничка дужност, отаџбеничка прегнућа*.

5.1. Овај профил се може представити на основу сценарија понашања који функционишу у језику и култури, што показују карактеристични спојеви лексема *домовина* и *отаџбина*. Утврђено је да у овом погледу постоје велике сличности између српског и пољског језика: *бранити отаџбину* „*bronić ojczyzny*“ (*борити се „walczyć“, проливати крв „przelewać krew“, умрети „umrzeć“, погинути „zginąć“, пасти за отаџбину „polec za ojczyznę“ / пасти у одбрани отаџбине „polec w obronie ojczyzny“*), *бранилац отаџбине* „*obronca ojczyzny*“, *синови отаџбине* „*synowie ojczyzny*“ (248); *доносити славу домовини* „*przynosić słubę ojczyźnie*“, *непријатељ, издајник домовине* „*wróg, zdrajca ojczyzny*“ и *служење домовини* „*służbę ojczyźnie*“ (248). Постоји и сличност у слогану: *За краља и отаџбину* (РАДОВИЋ ТЕШИЋ 2009: 126) и пољског Бог, част, отаџбина „*Bóg, honor, ojczyzna*“ (249). Ово су сценарији у духу патриотско-херојске етике наслеђене из историје ратовања и борби у одбрани отаџбине. Профил у оба језика на сличан начин употпуњују и емотивни аспекти, љубави, привржености и носталгије: *љубав према домовини* „*miłość do ojczyzny*“ (248), у српском и примери: *воleti домовину, домовинска љубав,*

домовински мирис, патриотизам, патриотски, у песмама је буктала силна ватра отаџбеништва, моје отаџбеништво; затим и спој *вратити се у домовину* „wrócić na łono ojczyzny“ (248). За емотивно-родољубиве аспекте илустративни су и спојеви исказани преко интерпретативних метафора из концептуалног поља МАЈКА и ДОМ: *мајка домовина, синови отаџбине*. Овај профил подлеже сакрализацији (исп. Радовић Тешић 2009: 127), на што указују исти изрази у српском и пољском језику: *на олтару отаџбине* „na ołtarzu Ojczyzny“ (265). Искуства прогнанства или емиграције у српском језику као и у пољском, показују спојеви *друга / нова домовина* „nowa / przybrana ojczyzna“ (248), *живети изван домовине* „żuć poza ojczyzną“ (249), а у српском језику и примери употребе израза *стари крај* „земља у којој се неко родио, домовина (за исељенике који живе у другој, страни држави)“: *кренути у стари крај, распитивати се за стари крај, отпремити некога у стари крај* (РСАНУ, под крај).

5.2. У свакодневном поимању овај профил се употпуњује и другачијим критичким и прагматичним односом према домовини, у којем се истичу очекивања од домовине, па и незадовољство оним што домовина пружа: *оставити домовину на цедилу, радници немају домовине, хинити поштење и отаџбеништво, наше отаџбеништво је већ изумрло, добити ореол огорчених отаџбеника*, а данас и пословица: *Домовина је тамо где ми је добро* „Tam ojczyznya, gdzie dobrze“ (249), актуелна у српском и у пољском језику.

5.3. Идеолошке компоненте у профилисању друштвених аспеката домовине реализоване су у дефиницијама лексема из њеног семантичког поља у којима се истиче статус држављанина, припадност нацији (в. деф. *земља и држава*, т. 4.1.1.), као и спојеви слични у српском и пољском језику: *независна, слободна, ослобођена домовина* „niepodległa, wolna, wyzwolona ojczyzna“ (248), а у српском и застарели пример *отаџбена слобода*.

5.4. Друштвени аспекти домовине реализују се напоредо са аксиолошким и емотивним аспектима, и у овом домену елементе заједничке концептосфере употпуњују исти аспекти ДОМА, што показују исте семантичке реализације у прва три значења лексеме *домовина*, последње значење лексеме *отаџбина* и следећа значења лексеме *дом* 1б „*домаће огњиште, породица, породична заједница*“; 5а „*род, племе; породица, лоза*“ и лексеме *кућа* 3а „*они који живе у једном кућанству, домаћинству, породична заједница, породица*“; *кућа* 3б „*породица; род; лоза, династија*“; *кућа* 3г „*заједница од више породица истог презимена, везаних пореклом од истог претка, братство*“. Осим заједничких значења, исте друштвене параметре илуструју исти синтагматски спојеви. Тако се спој *домаће (рођено) огњиште*, мотивисан емотивним параметрима у метонимијском значењу лексема *дом* и *кућа*, значењски повезује не само са лексемама *домовина* и *отаџбина*, него и са њиховим хипонимима: *зави-*

чај, родно крај, родна груда. Исти су емотивни и аксиолошки параметри (задовољство поседовања свога дома, / домовине, осећање поштовања и љубави према свом дому / домовини, према члановима своје породице / свог народа, својих суседа, сународника, земљака), потврђени спојевима: *мој, твој, свој, његов дом / домовина; поштовати / ценити / величати свој дом / домовину* и сл. Заједнички друштвени параметри дома и домовине покривени су полисемном структуром придева *домаћи*, који у већини својих реализованих спојева покрива и семантичко поље лексеме *домовина* (в. т. 3.4.3).

5.5. На основу друштвених аспеката појам „мајка“, као и појмови „дом“ и „домовина“, концептуализује се као „породица, чланови породице“, што потврђује фигуративна употреба варијантне лексеме *мати*: *Ми, сестре ... смо њој и мати и отац* (В. Петровић) (буг. *Ти баца, ти майка* у народном говору, 47). Исти аспекти профилишу овај појам као „народни, национални“, што потврђују деривати *материн* и *матерњи* у споју *матерњи језик*, проширујући концептосферу и на културне аспекте. И други спојеви ових деривата могу се интерпретирати у семантичком пољу *дома* и *домовине, отаџбине: материни синови* (рус. *маменький сынок*: 582 и *матушкин сынок*: 714) као *домаћи / домовински / отаџбински синови*, или према *материњи значај* (уп. рус. *материнство* 2: 700), реализује се и спој *домовински / отаџбински значај*.

6. Културни (аксиолошки) параметри

Домовина се у српском језику, као и у пољском, појављује у виду високих етичких идеала, вредности, општег добра, чију стабилну позицију заузимају језик, култура, традиција, историја и правда, што се може илустровати примерима: *завичај језику је Панонија, створити отаџбинске осећаје, различита доба отаџбинске историје, отаџбински рат; домовински ослободилачки рат*; Није отаџбина само земља, територија... Отаџбина је и Правда, и Управа (Д. Васић); примером фигуративне употребе лексеме *завичај: створити нове завичаје просвете*; као и примерима значења лексеме *завичај 2* „заст. обичај, традиција, завет“: *држати се старинских завичаја*.

6.1. Од многих аксиолошких аспеката који суделују у профилисању дома, а којим се преко бројних израза, фразема, потврђених у РСАНУ, позитивно или негативно вреднују и други појмови (в. Ристић, Лазич Коњик 2012), једино позитиван аксиолошки параметар марљивости, брижљивости односно његов опозит немарљивост, небрижљивост, реализовани у споју *стећи / изгубити свој дом / кућу*, мотивише интерпретацију сличног споја лексеме домовина: *стећи своју (нову) домовину* односно *изгубити своју домовину*, при чему у концептуалном пољу домовине долази до превредновања параметара из аксиолошке у друштвену сферу.

6.2. На основу високог друштвеног вредновања мајке и особине „пружа уточиште“ засновано је метафорично значење лексеме *мајка*, представљено као *мајка* 4б „домовина, завичај“, што је реализовано у виду традиционалне симболичке формуле: *мајка Србија (мајка Босна)*. На симболичном плану *мајка домовина*, како потврђују примери њене употребе, повезује се са симболом *Мајке Божије*, на основу чега се у језичкој слици света носилаца српског језика заснивају следеће заједничке особине МАЈКЕ и ДОМОВИНЕ: „спремна да жртвује своју децу“, „мученица је, пати због страдања своје деце“ и „сурова је у својој спремности на жртву“: Да ли ће... да се наше тежње... потпуно остваре у овој *намученој мајци Србији* (Домановић Р); Наши најбољи јунаци... служе другоме, а *мати Србија цивили* (Игњатовић Ј). *Сурова и врлетна мајка Босна...* не да ти ни у посљедњим тренуцима растанка да се нагледаш свога најрођенијег (Ћопић Б.), као и особине „штити своју децу“ и „опрашта својој деци“, засноване на друштвеним и етичким аспектима.

Поимање МАЈКЕ као „узора части“, засведочено синтагматским спојем: *часна мајка* у значењу „редовница, калуђерица, опатица“, има свој еквивалент у заједничкој концептосфери МАЈКЕ и ДОМОВИНЕ: *отац / син отаџбине / домовине*.

На биолошким егзистенцијалним особинама мајке, „рађа“ и „доји“, засновано је метафорично значење исказано формулом *мајка земља*, реализовано у значењу *мајка* 4 фиг. а. (уз реч „земља“) „она која је извор животних добара, која храни, хранитељка, родитељка“. б. „(уз појмове који означавају земљу, крај и сл.) као симбол домовине, завичаја и сл.“. У заједничкој концептосфери ово рангирање *мајке* са хиперонимом *земља* из парадигматског низа лексема *домовина* и *отаџбина*, потврђује високо вредносно позиционирање мајке у свести носилаца српског језика, на основу чега се појам „земља“ концептуализује и као *домовина* не само по физичким параметрима, него и по егзистенцијалним и емотивним параметрима, што је засведочено примерима употребе: *утроба матере земље, набрекну мати земља као добра родилца*. У заједничкој концептосфери оваква веза појмова профилише више заједничких особина њихових стереотипа. Из употребе ове формуле у заклетви: Тако је то, брате, *ове ми мајке земље* – сви ћемо у њу (Весел. 10, 2), издваја се следећа особина мајке и отаџбине: „има драгоцену вредност за своје дете“, затим особину „деца су за мајку / отаџбину светиња“, потврђена у примеру: Милосно се клања *земља мајчица светоме кораку своје дјеце* (А. Цесарец); „пружа деци сигурност и независност од „другог“, „туђег“: Та... везаност за *мајку земљу*, даје... независност (З. Шубић); „деца су захвална мајци“, потврђена у примеру: Нека је хвала природи *мајци нашој земљи* (Ј. Хорват) (в. Ристић 2012б). Мотивну везу ова два појма потврђује значење лексема *груда* 2б и израз *родна грудa* у значењу „родна грудa завичај, домовина“ (РСАНУ, под *груда*), метафорично изведена из синтагматског споја *груда (грудва) земље*, а потврђена примерима: *не изгубити везу са традицијом и грудом, борити се на грудима Хрвата и Боса-*

наца; родна груди чека веите руке да јој подигну вредност и лепоту, изгубити родну груду, остати сред рођене груде, љубав за родну груду, као и поетским примерима са снажним емотивним аспектима, кајања због учињеног греха према родној груди, домовини: Та бијох пјесник – у пола луда / Ситна ми била рођена груди (С. Страхимир Крањчевић); Оставих тебе, презрех твоје сузе / И со и хлеб твој, топла груди моја (А. Шантић).

На психичким, емотивним аспектима засновано је више особина мајке, које се могу интерпретирати и као особине домовине, што потврђује формула *моја мајка / моја домовина*, којом се исказује снажна лична емотивна веза, на основу чега се издвајају особине оба стереотипа „мајка / домовина се воли“ и „дете / народ има потребу за топлином мајке / за заштитом домовине“, као и високо аксиолошко позиционирање мајке и домовине у личној сфери. Из емотивног односа мајке према деци издвојено је више заједничких позитивних особина мајке и домовине: „поносна на своју децу“: *постати, бити дика материна / дика домовине*; „узор за меру љубави, пожртвовања“, потврђена традиционалном формулом: *мајчина љубав* и аналогним спојем *домовинска љубав*.

7. Институционални параметри

Овај профил је структуриран у виду концентричних кругова који су аналогни просторним круговима: брак, породица (према дом), општина, средња власт, регионална самоуправа, друштвена удружења и организације (према родни крај), држава (према домовина) (исп. БАРМИЊСКИ 2011: 256). У дефиницији лексеме *држава* управо су истакнути институционални аспекти овог појма (в. деф., т. 4.4.1) па се као основне вредности истичу независност, слобода, моћ државе као институције, дужности и обавеза њених грађана и др., што потврђују деривати својим значењима и примерима употребе: *држављанин* „припадник, поданик једне државе“: *српски држављанин, права и дужности држављанина, слободна воља држављана, слободни држављани, држављанка; држављанство* „статус држављанина према држави, поданство; правно-законска припадност одређеној држави“: *губити држављанство, српско држављанство*, при чему устаљени спојеви са придевом *државни* указују на институционалне вредности: *државни грб / застава (власт, влада, господар, печат, празник, првенство, репрезентација, универзитет* и др.). Улога првог човека у држави истиче се на исти начин као и улога домаћина у дому, што потврђује лексема *државник* 1 „онај који се стара о државним пословима; онај који у јавном и политичком животу заузима видно место“.

7.1. Државна домовина у први план ставља институцију суверене државе која стоји изнад интереса регионалних група, а захтева од грађана као својих „поданика“ да служе домовини, да је бране, да се жртвују и да раде за њену добробит, што потврђују уобичајени спојеви: *служити домовини, држављанска савест, држављанска дужност*. Просторна

димензија се поистовећује са државним границама, а „отаџбинска заједница“ са заједницом грађана који имају обавезу да бране државу. Основне вредности „државне домовине“, Југославије, у српској лингвокултури су: југословенски народи и народности, братство јединство народа и народности, неповредивост државних граница, јединствен културни простор, слобода националног опредељења, тековине народноослободилачке борбе, једнакост, равноправност и др.

7.2. Семантичка доминанта националне домовине, Србије, је српска нација, која као мултинационална етничка заједница чува и негује вредности суживота са припадницима других нација: сународника, земљака, свих грађана, држављана Србије. Истакнуте разлике у поимању „државне домовине“ и „националне отаџбине“ у језичкој слици света носилаца српског језика показују да се у идеолошкој сфери појам домовине непрекидно реинтерпретира, стварају се нове идеолошке варијанте: заједнице народа и народности, национална заједница, грађанске и регионалне заједнице.

7.3. На идеолошким аспектима заснована је концепција „социјалистичке домовине“ са прокламованим вредностима правде, равноправности и једнакости за све своје грађане, која се одржала у не тако малом раздобљу српске историје XX века (пољ. *socjalistycznej ojczyzny*, 265). Ова концепција је одбачена, тако да савремена варијанта „државне домовине“ прокламује нове идеолошке вредности, засноване на традицији вишенационалне државе републиканског уређења и грађанског патриотизма, што потврђују примери: *домовинска флота, домовинска цеста, отаџбинске дубраве и горе; бранити отаџбински подвоз, погодбе отаџбинске*.

8. Закључак

На основу анализе системског језичког материјала из тезаурусног Речника САНУ, изведеног са когнитивног и етнолингвистичког теоријско-методолошког аспекта, закључено је следеће: 1) да се у српском језику концепт домовине заснива на лексичкосемантичком, творбеном и синтагматско-парадигматском потенцијалу две лексеме *домовина* и *отаџбина*; 2) да се овај културни концепт у језичкој слици света, као и културни концепт дома, заснива на опозицијама „свој – туђи“ и „унутрашњи простор – спољашњи простор“; 3) да је стереотип домовина заснован на четири основна профила: просторном, друштвеном, културном и институционалном; 4) да варирање основних профила условљавају аксиолошки, емотивни и идеолошки параметри; 5) да у профилисању стереотип домовина гради заједничку концептосферу са стереотипима дом и мајка, који као културни и егзистенцијални концепти представљају и универзалне концепте са специфичним обележјима језичке слике

света српске лингвокултуре; б) да је заједничка концептосфера профилисана друштвеним, егзистенцијалним и емотивним параметрима, заснованим на позитивним елементима „свог, блиског“.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БАРТМИЊСКИ, Жежи. *Језик – Слика – Свет*. Приредио Д. Ајдачић. Превела М. Бјелетић. Београд: Slovo Slavia, 2011.
- Ристић, Стана. „Стилски аспекти концептуализације појма дом у књижевном дискурсу”. *Научни састанак слависта у Вукове дане* књ. 42. Београд: МСЦ, 2012 (у штампи).
- Ристић, Стана. „Концепт дома у религијском дискурсу.” *Теолингвистичка истраживања српског и других словенских језика*. Тематски зборник. Београд: Одељење језика и књижевности САНУ, 2012а (предато у штампу).
- Ристић, Стана. „Особине стереотопа МАЈКА на материјалу тезаурусног речника савременог српског језика.” В: *Сборник научних работ по материјалам Международной научной конференцији „Украинская и славянская толковая и переводная лексикография: теория, практика, перспективы”*. Киев: Украинский комитет славистов и Институт украинского языка НАН Украины, 2012б (у штампи).
- Ристић, Стана и Ивана Лазивић Коњик. „Дом у српском језику.” *VI Konferencję w ramach konwersatorium EUROJOS na temat: Koncepty: DOM, EUROPA, WOLNOŚĆ, PRACA, HONOR w aksjoserze Słowian i ich sąsiadów (21–23. 10. 2012)*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Instytut Filologii Polskiej UMCS w Lublinie, Komisja Etnolingwistyczna przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów, Fundacja Slawistyczna, 2012 (реферат послат за штампу).
- РАДОВИЋ ТЕШИЋ, Милица. *С речима и речником*. Београд: Учитељски факултет, 2009.
- ИВИЋ, Милка. *О zelenom konju*. Novi lingvistički ogledi. Biblioteka XX vek 82. Beograd: Slovo graf, 1995.
- КЛИКОВАЦ, Душка. *Metafore u jeziku i mišljenju*. Beograd: XX vek, 2004.

ИЗВОРИ

- РСАНУ. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XVIII (а – оцарити)*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1959–2010. Том IV, 1966 (*дом, домоваина* и *деривати*). Том XI, 1981 (*кућа* и *деривати, мајка* и *деривати*). Том XII, 1984 (*мама, матер, матера* и *деривати*). Том XVIII, 2010 (*отаџбина* и *деривати*).
- РСБКЕ. *Речник на съвременния български книжовен език*. Том. 2 (Л – П), Българска академия на науките, Институт за български език, София, 1957: 51–52 стр. (*мама, мамин*), 47 стр. (*майка*).
- ССРЛЯ. *Словарь современного русского литературного языка*. Том. 6 (Л – М). Москва – Ленинград: Институт русского языка АН СССР, 1950: 714–716 (*мать*); 698–700 стр. (*материнский – материться*); 701 стр. (*матерний*); 702–703 стр. (*матерь*); 703–705 стр. (*матица – маткин*).

Стана Ристич

СТЕРЕОТИПЫ РОДИНЫ В ЕДИНОЙ КОНЦЕПТОСФЕРЕ ПОНЯТИЙ ДОМ
И МАТЬ (ЭЛЕМЕНТЫ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА В ТЕЗАУРУСЕ
СОВРЕМЕННОГО СЕРБСКОГО ЯЗЫКА)

Резюме

В работе представлен стереотип родина (серб. *домовина*) в единой концептосфере понятий (свой) дом/очаг (серб. *дом*) и мать (серб. *мајка*) на систематизированном материале современного сербского языка из тезаурусного словаря Сербской академии наук и искусств. При использовании теоретико-методологических подходов Люблинской этнолингвистической школы установлено, что стереотип родина в сербском языке базируется на лексико-семантическом, словообразовательном, синтагматическом и парадигматическом потенциале двух лексем *домовина* и *отаџбина* („отечество“) и совместно с понятиями (свой) дом и мать относится к культурным, экзистенциальным и универсальным концептам, основанным на позитивных элементах «своего, близкого» в оппозиции „свой – чужой“. Многочисленные примеры семантических полей лексем *домовина*, *отаџбина*, *дом*, *кућа* и *мајка* („родина“, „отечество“, „(свой) дом“/ „очаг“, „дом“ и „мать“) представляют специфику этих концептов в сербской лингвокультуре, а также их сходство с другими славянскими лингвокультурами, прежде всего с польской, затем – с русской и болгарской.

Ключевые слова: стереотип родина, концептосфера стереотипа, профилирование стереотипов, параметры профилирования, сербский язык.